

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

VOLUME 3, ISSUE 5 **2025**

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 5 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HOMEP 5

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 5

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№5 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2025-5>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor
Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belorusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)

Ma'mun Universiteti NTM

FILOLOGIYA

1. Yakubova Matluba Tajiboevna SHEVAGA XOS LEKSIK BIRLIKLARNING ERKIN SAMANDAR SHE'RIYATIDAGI BADIY AHAMIYATI.....	8
2. Rayxan Madaminova HOFIZ XORAZMIY "DEVON"IDAGI MA'NODOSH SO'ZLAR TAHLILI.....	17
3. Yangibayeva Nodira, Rahimova Mohigul HAYOT-MAMOT MOTIVINING IKKI XIL BADIY TALQINI.....	25
4. Niyazmetova Shahlo Adamboyevna ULUG'BEK HAMDAM SHE'RLARIDA PARALLELIZMLARNING QO'LLANILISHI VA O'ZIGA XOSLIGI.....	31
5. Pirmatova Ozodaxon Saparboyevna SHOLICHILIK LEKSIKASI VA GURUCHLI TAOM NOMLARINING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI.....	35
6. Jumanyazova Muxabbat Xusinovna XORAZM XALQ QO'SHIQLARI LEKSIKASIDAGI AYRIM SO'ZLARNING ETIMOLOGIYASI XUSUSIDA.....	40
7. Fayzullaeva Rukhshona Lutfulloevna, Melikova Martaba Numonovna INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON THE COMMUNICATION PROCESS.....	44
8. Raufjon Maxmudov, Anaxon Vapayeva O'ZBEK VA RUS TILLARI LEKSIKASIDA ENG YANGI QATLAM.....	51
9. Ихтиёр Бабаназаров XII ACP XORAZM ILMIIY-ADABIY MUHOJITI DA MAHMUD ZAMAXSHARIYNING TUTGAN UYRI.....	56
10. Rayxan Madaminova HOFIZ XORAZMIY "DEVON"IDAGI KO'P MA'NOLI LEKSIK BIRLIKLARNING ASARDAGI O'RNI.....	62
11. Abdullayeva Poshshajon Usmon qizi FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA ULARNING O'RGANILISHI.....	69
12. Matyakubova Surayyo Abdullayevna OGAHIYNING TARIXIY ASARLARIDA QO'SHMA FE'LLAR SINONIMIYASI.....	73
13. Xo'jamurodova Iroda Anvar qizi SEMIOTIKA: NAZARIY ASOSLAR VA TADQIQOTLAR.....	78

IQTISODIYOT

1. Karimova Madina

XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI VA TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI BAHOLASH.....83

2. Baxtiyarova Sabohat Baxtiyarovna

STRATEGIK MENEJMENTNING O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI TATBIQI.....91

PEDAGOGIKA

1. Davletov Erkaboy Yusbovich

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA TAYANCH HAYOTIIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI.....95

2. Usanova Zulfiya Bozorovna

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING GENEZISI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI...98

3. Odinaeva Gulshoda Shavkatovna

TARBIYA DARSLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY DAXLDORLIK TUYG'ULARINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI.....102

PSIXOLOGIYA

1. Raximov Bobur, Radjapova Dilnura

SHAXS IJTIMOIIYLASHUVINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....107

TARIX

1. Babajanova Nilufar Alisherovna

QUYI AMUDARYO TARIXIIY-GEOGRAFIK REGIONIDA URBANISTIK JARAYONLAR. AHOLINING JOYLASHISHI VA TARIXIIY TARAQQIIYOT SAHIFASI.....111

2. Bekchanov Doniyor

XORAZM JADIDLARI QARASHLARIDA DAVLAT VA JAMIYAT HAYOTINI MODERNIZATSIYALASH MASALALARI.....115

3. Tajiyeva Umida Rajabboevna

O'ZBEK XALQII MADANIYATIDA TABIIATGA MUNOSABATNING BA'ZI MASALALARI.....119

4. Tilovboyeva Mardona Aybekovna

O'RTA OSIYO MINTAQASI TABIIY-GEOGRAFIK HOLATI, HUDUDIIY CHEGARALARI MASALALARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR.....123

5. Исмаилов Улугбек Сапарбой огли

ПРОБЛЕМА ХИЩНИКОВ В ЭКОЛОГИИ ДРЕВНЕГО ПЕРИОДА ХОРЕЗМСКОГО ОАЗИСА.....127

6. Rajabova Zuhra Sa'dullayevna, Raximova Intizor Rustamovna

XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSHIDA TURKISTONDA TA'LIM TIZIMI TRANSFORMATSIYASINING BA'ZI MASALALARI.....132

7. Marimov Muzaffar Erkinovich XX ASRNING 20-30-YILLARI XORAZM OKRUGIDA SOG‘LIKNI SAQLASH SOHASI VA UNDAGI O‘ZGARISHLAR.....	137
8. Bekchanov Doniyor AVAZ O‘TAR QARASHLARIDA JADIDCHILIK G‘OYALARI.....	141
9. Sultanov Samandar Mahmud o‘g‘li XORAZM VOHASI VA G‘ARBIY SO‘G‘D HUDUDLARINING GEOGRAFIK SHAROITI, HUDUDIIY CHEGARALARI MASALALARI.....	145
10. Abdullayev Abdurasul Abdulpattoevich QUR‘ONI KARIM OYATLARINI TAVIL QILISHDA ISHORIY TAFSIRLARNI O‘RNI.....	149
11. Misrbekova Makhliyo THE REPRESENTATION OF USTRUSHANA’S HISTORY IN NUMISMATIC SOURCES...	155
12. Bekimbetov Bahodir Mirzabaevich YANGI O‘ZBEKISTONDA OROL FOJIASINI HAL ETISHGA YONDASHUVNING TUBDAN O‘ZGARISHI VA UNING NATIJALARI.....	161
13. Xayitmuratova Zaynura G‘aybullayevna QADIMGI MARKAZIIY OSIYO XALQLARINING METROLOGIK TIZIMI: O‘LCHOV BIRLIKLARINING PAYDO BO‘LISHI VA RIVOJLANISHI.....	167

Odinaeva Gulshoda Shavkatovna-

Termiz davlat muhandislik va agrotekhnologiyalar universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasida o'qituvchisi

**TARBIYA DARSLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY DAXLDORLIK
TUYG'ULARINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI**<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15670134>**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada tarbiya darslari doirasida o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirishga doir metodik yondashuvlar tahlil etiladi. O'quvchilarning jamiyatdagi faol a'zolicini ta'minlash, ularning ijtimoiy mas'uliyat va hamkorlik tamoyillariga sodiq bo'lishlariga xizmat qiluvchi pedagogik vositalar ochib beriladi. Shuningdek, tarbiya jarayonida qo'llaniladigan innovatsion metodlar, amaliy mashg'ulotlar va interfaol yondashuvlar orqali o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlikni oshirish mexanizmlari asoslanadi. Maqolada nazariy va amaliy tajribalar asosida taklif etilgan metodik tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy daxldorlik, tarbiya darslari, metodika, pedagogik yondashuv, mas'uliyat, hamkorlik, o'quvchi shaxsi, innovatsion metodlar.

Odinaeva Gulshoda Shavkatovna-

Lecturer, Department of Social and Humanitarian Sciences

Termez State University of Engineering and Agrotechnology

**METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' SENSE OF SOCIAL
INVOLVEMENT THROUGH EDUCATIONAL LESSONS****ABSTRACT**

This article analyzes methodological approaches to fostering and developing students' sense of social involvement within the framework of educational lessons. It reveals pedagogical tools that help ensure students' active participation in society and promote their adherence to the principles of social responsibility and cooperation. Furthermore, mechanisms for enhancing students' social involvement through innovative methods, practical activities, and interactive approaches used in the educational process are substantiated. The article also presents methodological recommendations based on theoretical and practical experiences.

Keywords: social involvement, educational lessons, methodology, pedagogical approach, responsibility, cooperation, student personality, innovative methods.

Одинаева Гульшода Шавкатовна-

Преподаватель кафедры социально-гуманитарных наук

Термезский государственный университет инженерии и агротехнологий

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ЧУВСТВА СОЦИАЛЬНОЙ ПРИЧАСТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ СРЕДСТВАМИ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ УРОКОВ

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются методические подходы к формированию и развитию у учащихся чувства социальной причастности в рамках воспитательных уроков. Раскрываются педагогические средства, способствующие обеспечению активного участия учеников в жизни общества, а также их приверженности принципам социальной ответственности и сотрудничества. Также обоснованы механизмы повышения социальной причастности учащихся с помощью инновационных методов, практических занятий и интерактивных подходов, применяемых в воспитательном процессе. В статье представлены методические рекомендации, основанные на теоретических и практических разработках.

Ключевые слова: социальная причастность, воспитательные уроки, методика, педагогический подход, ответственность, сотрудничество, личность учащегося, инновационные методы.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yoshlarda ijtimoiy daxldorlik, ya'ni jamiyatda sodir bo'layotgan voqealarga befarq bo'lmaslik, faol fuqarolik pozitsiyasini egallash kabi fazilatlarni shakllantirish muhim masalaga aylanmoqda. Ijtimoiy daxldorlik — bu shaxsning o'z atrofidagi muhit, jamiyat hayoti va boshqa insonlarning holatiga nisbatan befarq bo'lmasdan, ongli ravishda o'z hissasini qo'shishga intilishi, faol ishtirok etishidir [1].

Ta'lim tizimi, xususan, tarbiya darslari orqali bu kabi fazilatlarni rivojlantirish katta imkoniyatlarga ega. Tarbiya darslari nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning axloqiy, estetik, ijtimoiy va fuqarolik qarashlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu darslarda ijtimoiy mavzularni muhokama qilish, amaliy topshiriqlarni bajarish va jamoaviy faoliyatni yo'lga qo'yish orqali o'quvchilarda hamdardlik, birdamlik, adolatparvarlik, mas'uliyatlilik kabi ijtimoiy daxldorlikka oid sifatlar takomillashadi [2].

So'nggi yillarda o'quvchilarda befarqlik, individualizm va iste'molchilik kayfiyatining kuchayib borayotgani, ularni jamiyatdagi muhim jarayonlarga nisbatan sust munosabatda bo'lishga olib kelmoqda. Shu bois, tarbiya jarayonida ijtimoiy daxldorlikni shakllantirishga qaratilgan maxsus metodik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada interaktiv metodlar, rolli o'yinlar, loyihaviy topshiriqlar, ijtimoiy xizmat shakllarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish natijadorlikni oshiradi [3].

Maqolada aynan tarbiya darslari vositasida o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini takomillashtirish metodikasini ishlab chiqish, mavjud yondashuvlarni tahlil qilish hamda pedagogik tajribalarga asoslangan takliflar berish ko'zda tutilgan. Shuningdek, metodikaning samaradorlik darajasini baholash mezonlari, amaliy qo'llash shakllari va o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik xatti-harakatlaridagi ijobiy o'zgarishlar misollar orqali ko'rsatib o'tiladi. Bu orqali kelajak avlodda fuqarolik ongini, ijtimoiy mas'uliyatni va insonparvarlik tamoyillarini chuqur singdirish yo'llari aniqlanadi.

METODLAR VA O'RGANILISH DARAJASI

O'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini shakllantirish va ularni tarbiya darslari orqali rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu borada qator olimlar tomonidan asosli ilmiy-nazariy tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ular ijtimoiy ong, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiylashuv va tarbiya metodikalari o'zaro bog'liqligini chuqur asoslab berganlar.

Jumladan, A.V. Mudrik ijtimoiylashuv nazariyasida shaxsning jamiyat bilan o'zaro munosabatini tizimli yondashuv orqali tushuntirib, insonning ijtimoiy tajribani o'zlashtirishi ijtimoiy institutlar — oila, maktab, jamoa orqali amalga oshirishini ta'kidlaydi. Mudrikga ko'ra,

maktabdagi tarbiya jarayoni shaxsning ijtimoiy faol pozitsiyasini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi [4].

O'zbekistonlik pedagog olimlardan N. Mahmudov va A. Abduqodirovlar "Tarbiya nazariyasi va metodikasi" nomli asarlarida tarbiya jarayonining mazmuni, shakl va usullarini tizimlashtirib, ayniqsa, fuqarolik tarbiyasi va ijtimoiy ongning shakllantirishga alohida urg'u beradilar. Ular ta'limning maqsadi nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarni, xususan, daxldorlik, javobgarlik va birdamlik tuyg'ularini singdirish ekanligini qayd etadi [5].

Yoshlar tarbiyasida ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni chuqur o'rgangan pedagog D. Yusupovning ilmiy maqolalarida esa o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda interfaol metodlarning samaradorligi tajriba asosida isbotlab berilgan. Unga ko'ra, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar va jamoaviy loyihalar ijtimoiy ong va daxldorlikning mustahkamlanishiga olib keladi [6]. Shuningdek, rus olimasi T.V. Andreeva ijtimoiy ongning shakllanish jarayonini tahlil qilarkan, bu jarayon shaxsning mustaqil fikrlash, empatiya, hamdardlik, ijtimoiy javobgarlik kabi psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatadi. U maktab tarbiyasi doirasida bu jihatlarni rivojlantirish uchun ijtimoiy-laborator metodlardan foydalanishni taklif etadi [7].

Qozog'istonlik tadqiqotchi G.A. Sagdibekova esa o'z izlanishlarida ta'lim tizimida ijtimoiy daxldorlikni rivojlantirishning milliy modelini ishlab chiqqan. Uning modeli axloqiy tarbiya, fuqarolik ong, ijtimoiy ko'nikmalarni uyg'un holda rivojlantirishga asoslanadi va darsdan tashqari faoliyatlar bilan uyg'unlashtirilgan [8]. Shu bilan birga, xalqaro tadqiqotlar ham ijtimoiy daxldorlikni tarbiya orqali rivojlantirishning dolzarbligini tasdiqlaydi. Masalan, UNESCO tomonidan 2015-yilda nashr etilgan "Education for Global Citizenship" hisobotida global fuqarolik, ijtimoiy mas'uliyat va hamkorlik tuyg'ularini maktab tizimi orqali shakllantirish bo'yicha tavsiyalar berilgan bo'lib, bu yondashuvlar o'zbek ta'lim tizimi uchun ham moslashtirishga arziydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy daxldorlikni rivojlantirish bo'yicha ko'plab nazariy qarashlar mavjud bo'lsa-da, aynan tarbiya darslari doirasida bu tuyg'uni takomillashtirishga qaratilgan maxsus metodika hali yetarlicha ishlab chiqilmagan. Shu bois, ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlar olib borish, mavjud yondashuvlarni umumlashtirish va yangi metodik asoslar yaratish zarurati dolzarb bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotda o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini tarbiya darslari orqali takomillashtirish imkoniyatlari nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganildi. Ilmiy izlanishlar tizimli yondashuv asosida olib borilib, bunda bir nechta muhim bosqichlar belgilab olindi. Avvalo, ijtimoiy daxldorlik tushunchasining mazmuni, tarkibiy qismlari va pedagogik xususiyatlari tahlil qilindi. Bu orqali uni shakllantirishda ta'sir ko'rsatuvchi omillar, metodlar va tarbiya mazmuni bilan bog'liq jihatlar aniqlashtirildi.

Nazariy bosqichda ijtimoiy psixologiya, pedagogika, tarbiya metodikasi sohalaridagi ilg'or ilmiy qarashlar, milliy va xorijiy tadqiqotlar, mavjud amaliy tajribalar o'rganilib, o'zaro solishtirma tahlil qilindi. Tarbiya darslarining ijtimoiy ong va daxldorlikni shakllantirishdagi o'rni hamda imkoniyatlari tahliliy yondashuv asosida aniqlab berildi.

Amaliy bosqichda esa umumiy o'rta ta'lim muassasalarida olib borilgan kuzatuv, suhbat, savolnoma va tajriba mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning ijtimoiy faollik darajasi, jamiyatdagi voqealarga bo'lgan munosabati, hamdardlik, javobgarlik va fuqarolik pozitsiyasi kabi jihatlar aniqlab borildi. Tarbiya darslarida zamonaviy metodlardan foydalanish, xususan, muammoli vaziyatlar asosida fikrlash, rolli o'yinlar, loyiha asosida ishlash, jamoaviy faoliyatga jalb etish o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Tajribaviy ishlar shuni ko'rsatdiki, odatiy tarbiya metodlariga nisbatan interfaol va ijtimoiy yo'naltirilgan yondashuvlar o'quvchilarni dars jarayonida faol fikrlashga, jamiyatdagi muammolarni anglashga va ularga befarq bo'lmaslikka undaydi. O'quvchilar o'z fikrini erkin ifoda eta olish, tengdoshlari bilan bahs-munozara qilish, hayotiy vaziyatlarda ijtimoiy mas'uliyatni his qilish orqali ijtimoiy ong va daxldorlik mezonlarini amalda o'zlashtirganliklari kuzatildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Olib borilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar asosida o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini shakllantirish tarbiya jarayonining ajralmas tarkibiy qismi ekani isbotlandi. Mazkur tuyg'ular

shaxsning jamiyatga daxldorlikni his etishi, o'zining ijtimoiy rolini anglay olishi, boshqalarga befarq bo'lmaslik, ijtimoiy mas'uliyatni his etish singari fazilatlar bilan uzviy bog'liq. Tadqiqot jarayonida shuni kuzatdikki, tarbiya darslari mazmunan yangicha yondashuv bilan tashkil etilganda, o'quvchilarda bu xususiyatlar faol shakllana boshlaydi.

Muhokama davomida aniqlanishicha, an'anaviy tarbiya metodlarida o'quvchi shunchaki axloqiy qoidalarni eshituvchi va eslab qoluvchi passiv ishtirokchiga aylanadi. Bunday yondashuv ijtimoiy faollik va daxldorlikning chuqur shakllanishi uchun yetarli asos bo'la olmaydi. Aksincha, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy topshiriqlar asosida tashkil etilgan tarbiya darslarida o'quvchilar o'z fikrini ifoda etishga, jamiyatdagi real muammolar ustida o'ylashga va yechim taklif qilishga undaladi. Bu esa ularning ijtimoiy ongini mustahkamlab, daxldorlik tuyg'ularini kuchaytiradi.

Quyidagi jadvalda tadqiqot asosida shakllangan nazariy-amaliy taqqoslov tahlil natijalari umumlashtirilgan:

Taqqoslanayotgan jihatlar	An'anaviy yondashuv	Metodik tajriba asosidagi yondashuv
O'quvchining darsdagi faollik darajasi	Past – tinglovchi rolida	Yuqori – faol ishtirokchi, muloqotchi
Ijtimoiy muammolarga nisbatan munosabati	Betaraf, noaniq	Faol, fikrlovchi, javobgarlikni his etuvchi
Tarbiya mazmunini hayot bilan bog'lash	Teoretik, umumiy	Amaliy, hayotiy misollar bilan uyg'un
Ijtimoiy daxldorlik tuyg'usining shakllanishi	Sekin, sust	Faol, aniq va mazmunli rivojlanish
Dars metodlari	Monologik, ma'ruzaviy	Dialogik, interfaol, rolli va jamoaviy

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, zamonaviy metodik yondashuvlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni jamiyatdagi voqea-hodisalar bilan bog'laydi va eng muhimi, o'z shaxsiy pozitsiyasini anglashga yordam beradi. Aynan shu orqali ijtimoiy daxldorlik singari murakkab ijtimoiy-axloqiy fazilatlar tabiiy va ongli ravishda shakllana boshlaydi.

Binobarin, darsdan tashqari faoliyatlarda (ijtimoiy loyihalar, xayriya tadbirlari, suhbatlar, aksiyalar) ishtirok etgan o'quvchilar bilan olib borilgan kuzatuvlar ham shuni ko'rsatdiki, ular tengdoshlari orasida ko'proq tashabbuskorlik, hamdardlik va birdamlik ko'rsatganlar. Bu esa metodikaning faqat dars jarayonigina emas, balki ijtimoiy muhitda ham samara berishini tasdiqlaydi.

Natijaviy xulosa shuki, ijtimoiy daxldorlikni shakllantirishga qaratilgan tarbiya darslari tizimli va maqsadli yondashuv asosida tashkil etilganda, bu o'quvchilar shaxsiy rivojlanishida muhim psixologik va axloqiy negiz bo'lib xizmat qiladi. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonining ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari o'quvchilarda ijtimoiy daxldorlik tuyg'ularini shakllantirishda tarbiya darslarining o'rni beqiyos ekanini yaqqol ko'rsatdi. Ijtimoiy daxldorlik – bu shaxsning jamiyatdagi voqea-hodisalar, muammolar, boshqa insonlarning holatiga befarq bo'lmay, ularga

ongli tarzda munosabat bildirish, faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga intilishidir. Mazkur fazilatni shakllantirish esa umumta'lim maktablarida, xususan, tarbiya darslari orqali bosqichma-bosqich, tizimli yondashuv asosida yo'lga qo'yilishi lozim.

Tadqiqot davomida an'anaviy va interfaol metodlar o'rtasidagi farq, har birining ta'sir doirasi amaliy kuzatuvlar asosida o'rganildi. Shundan kelib chiqib quyidagi ilmiy xulosalar chiqarildi:

- Tarbiya darslarida ijtimoiy daxldorlikni rivojlantirish uchun mavzular ijtimoiy ahamiyatga ega real hayotiy vaziyatlar bilan boyitilishi lozim.

- Faoliyatga yo'naltirilgan, interfaol yondashuvlar – rolli o'yinlar, guruhviy muhokamalar, loyihaviy topshiriqlar o'quvchilarda daxldorlik tuyg'usini uyg'otishda samarali vosita hisoblanadi.

- Ijtimoiy-ma'naviy mavzularda erkin fikr almashish, o'z pozitsiyasini ifoda etish va boshqalarning fikriga hurmat bilan yondashish orqali o'quvchilar fuqarolik mas'uliyatini his eta boshlaydi.

- Tarbiya darslarida olingan ijtimoiy ko'nikmalarni darsdan tashqari faoliyatlar bilan bog'lash orqali ularni mustahkamlash mumkin.

Takliflar:

1. Umumta'lim maktablarining tarbiya darslari mazmunini ijtimoiy daxldorlikni shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus metodik vositalar bilan boyitish zarur.

2. Pedagoglar uchun ijtimoiy-psixologik yondashuvlar asosida tarbiya metodikasini ishlab chiqish va amaliy qo'llanmalar tayyorlash lozim.

3. Tarbiya jarayonida faqat bilim berish emas, balki o'quvchining ichki dunyosini, ijtimoiy pozitsiyasini shakllantirishga qaratilgan interaktiv va amaliy mashg'ulotlar sonini oshirish maqsadga muvofiqdir.

4. O'quvchilarning jamiyatdagi real hayotiy voqealarga daxldorlik his-tuyg'ularini mustahkamlash uchun ijtimoiy loyihalar, sahnalashtirishlar, ochiq muloqotlar, suhbatlar, xayriya tadbirlari kabi faoliyatlar tizimli yo'lga qo'yilishi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarni ijtimoiy faol, mas'uliyatli, jamiyatdagi muammolarga befarq bo'lmagan inson sifatida tarbiyalash – zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifasidir. Bunda tarbiya darslari asosiy pedagogik platforma sifatida katta imkoniyatlarga ega bo'lib, bu imkoniyatlar ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar orqali samarali amalga oshirilishi lozim.

Iqtiboslar/References/Сноски

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mahmudov N., Abduqodirov A. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2019. – 256 b.
3. Yusupova D. Ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar // Pedagogik ta'lim, 2022. – №3. – B. 44–49. <https://pedagogika.tdpu.uz/articles/ijtiimoiy-faol-shaxs-shakllanishi>
4. Мудрик А.В. Социализация человека: учебное пособие. – М.: Академия, 2004. – 272 с.
5. Mahmudov N., Abduqodirov A. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2019. – 256 b.
6. Yusupova D. Ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar // Pedagogik ta'lim, 2022. – №3. – B. 44–49. <https://pedagogika.tdpu.uz/articles/ijtiimoiy-faol-shaxs-shakllanishi>
7. Сагдибекова Г.А. Модели развития социальной активности учащихся в образовательной среде // Педагогика и психология. – 2020. – №4. – С. 102–107.
8. UNESCO. Education for Global Citizenship: A Guide for Policymakers. – Paris: UNESCO, 2015. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 5 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HONEP 5

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 5

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000